

ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ: ПРОГРАМА ФОРМУВАЛЬНОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ

CREATING THE CULTUROLOGICAL COMPETENCE OF FUTURE PRIMARY SCHOOL TEACHERS IN PROFESSIONAL TRAINING: PROGRAM OF FORMATIVE EXPERIMENT

У статті представлена експериментальна програма формування культурологічної компетентності майбутніх учителів початкової школи у професійній підготовці. Спрогнозовано, що ефективне формування досліджуваного явища відбуватиметься в його динамічному зрушенні від мотиваційно-пізнавального етапу (адаптивно-підготовчий рівень сформованості) через діяльнісний етап (репродуктивний рівень сформованості) до рефлексивно-результативного етапу (компетентно-продуктивний рівень сформованості). Ключовими елементами кожного етапу визначені мета й завдання, розв'язання яких підпорядковане досягненню стратегічної мети педагогічного дослідження: підвищення ефективності професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи шляхом підсилення її культурологічної складової частини.

В основу алгоритму поетапного формування й розвитку досліджуваного феномена покладені процеси впровадження психолого-педагогічних умов (забезпечення позитивного сприйняття й усвідомлення культурологічних і професійних цінностей у процесі культурологічного становлення в межах професійної підготовки, інтеграція змісту навчальних дисциплін професійної підготовки зі змістом компонентів культурологічної компетентності на засадах ціннісно-свідомого ставлення, системне опанування майбутніми вчителями культурологічними знаннями, вміннями й навичками, залучення до активного оволодіння культурологічним досвідом реалізації культурологічних знань і вмінь у суб'єкт-суб'єктному вимірі, забезпечення рефлексивної активності у напрямі самовдосконалення в контексті культурологічної компетентності) шляхом застосування комплексу методів, засобів і прийомів. Представлений інструментарій орієнтований на формування базових компонентів досліджуваного явища: культурологічної спрямованості (емоційно-вольовий критерій), культурологічної готовності (мотиваційно-ціннісний критерій), культурологічної обізнаності (когнітивний критерій), культурологічної активності (діялісно-опера-

ційний критерій) і культурологічної самодостатності (рефлексивний критерій).

Ключові слова: культурологічна компетентність, психолого-педагогічні умови, культурологічна спрямованість, культурологічна готовність, культурологічна обізнаність, культурологічна активність, культурологічна самодостатність.

The article presents an experimental program of formation of cultural competence of future primary school teachers in professional training. It is predicted that the effective formation of the phenomenon under study occurs in its dynamic shift from the motivational and cognitive stage (adaptive-preparation level of formation) through the activity stage (reproductive level of formation) to the reflexive and result-oriented stage (competent-productive level of formation). The key elements of each stage are defined as the aim and objectives, the solution of which is subordinated to the achievement of the strategic aim of pedagogical research: to increase the effectiveness of professional training of future primary school teachers by strengthening its cultural component. The algorithm of stage-by-stage formation and development of the studied phenomenon is based on the processes of introduction of psychological and pedagogical conditions (providing positive perception and awareness of cultural and professional values in the process of cultural formation within the framework of professional training; integration of the content of educational disciplines of professional training with the content of components of cultural competence on the basis of value-conscious attitude; system mastering by future teachers of cultural knowledge, skills and competencies, involvement in active acquisition of cultural knowledge through the experience of implementation of cultural knowledge and skills in the subject-subject dimension, ensuring reflexive activity in the direction of self-improvement in the context of cultural competence) through the application of a complex of methods, means and techniques. The presented toolkit is focused on the formation of basic components: cultural orientation (emotional-volitional criterion), cultural readiness (motivational-value criterion), cultural awareness (cognitive criterion) and cultural activity (activity-operational criterion) and cultural self-sufficiency (reflexive criterion).

Key words: cultural competence, psychological and pedagogical conditions, cultural orientation, cultural readiness, cultural awareness, cultural activity, cultural self-sufficiency.

УДК 378.147:373.3
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2020/24-1.26>

Гречаник Н.І.,
канд. пед. наук, докторант,
доцент кафедри педагогіки і психології
початкової освіти
Глухівського національного
педагогічного університету
імені Олександра Довженка

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Провідною ідеєю педагогічного дослідження є положення, що культурологічна компетентність майбутніх учителів початкової школи – це важливий компонент системи ключових компетентностей фахівців, а її цілеспрямоване формування є пріоритетним напрямом професійного становлення особистості, яка шляхом засвоєння світової і національної духовної спадщини розширює межі професійної підготовки з орієнтацією на культурні

надбання, загальнолюдські цінності і їх реалізацію в педагогічній діяльності й соціальній комунікації нинішнього полікультурного середовища.

Тому в контексті нашого досліджуваної набуває актуальності розроблення практичного етапу формування культурологічної компетентності майбутніх учителів початкової школи у професійній підготовці з метою підтвердження чи спростування теоретико-методологічних засад і вдосконалення діялісної складової частини розв'язання проблеми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Аналіз наукового доробку із порушеної проблеми дав змогу з'ясувати, що вчені досліджували: теоретико-методичні основи інтеграції культурологічної освіти в підготовку майбутніх учителів у вищій школі (О. Асмолов, Л. Буєва, М. Бургін, В. Біблер, Л. Виготський, В. Гриньова, З. Донець, Є. Жорнова, Г. Згурський, М. Каган, М. Князян, С. Кримський, М. Мамардашвілі, В. Сластьонін, Л. Штефан та ін.); загальні питання й окремі аспекти дієвості культурологічного підходу в процесі вдосконалення професійної підготовки майбутніх фахівців, зокрема, вчителів початкової школи (А. Арнольд, Є. Баллер, О. Бондаревська, І. Зязюн, І. Луцька, В. Маслов, Р. Розін, О. Рудницька, Н. Сердюк, О. Слободенюк, Г. Тарасенко, Н. Щуркової та ін.); зміст, методи, психолого-педагогічні умови культурологічної підготовки майбутніх учителів (М. Булигіна, В. Данильченко, Л. Настенко, О. Шевнюк, Ю. Юрченко та ін.); культурологічний підхід у підготовці майбутніх учителів початкової школи (Т. Вінник, О. Комар, О. Кравченко-Дзондза, М. Оліяр, А. Терещенко, Г. Шпиталевська та ін.).

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Попри широке висвітлення окремих аспектів досліджуваної проблеми в роботах вітчизняних науковців мало висвітлене практично-прикладне розв'язання проблеми формування культурологічної компетентності майбутніх учителів початкової школи загалом й обґрунтування програми експериментального формування досліджуваного феномена в процесі професійної підготовки зокрема.

Мета статті – представити програму формувального експерименту формування культурологічної компетентності майбутніх учителів початкової школи у професійній підготовці згідно з визначеними структурними компонентами досліджуваного явища, критеріїв, показників і рівнів його сформованості шляхом поетапної реалізації психолого-педагогічних умов.

Виклад основного матеріалу. Ми трактуємо культурологічну компетентність майбутніх учителів початкової школи як інтегральну властивість особистості, яка характеризується здатністю актуалізувати культурологічний досвід в умовах освітньої діяльності, що визначається процесом творчої інтерпретації й продукуванням культурологічних знань, цінностей і способів комунікативної активності й відображає рівень особистісно-професійної зрілості.

Ефективність зазначених вище процесів забезпечується узгодженістю низки чинників і факторів зовнішнього й внутрішнього характеру. Майбутній учитель початкової школи, який володіє культурологічною компетентністю, по-перше, має стійко розвинену й керовану емоційну сферу, яка спонукає до виявлення оптимальних вольових дій у напрямі сис-

тематичного збагачення культурологічного досвіду (емоційно-вольовий критерій); по-друге, характеризується системою ціннісних особистісних, професійних, культурологічних орієнтацій і позитивною мотивацією до неперервного культурологічного розвитку (мотиваційно-ціннісний критерій); по-третє, визначається наявністю професійно-фахового й культурологічного знаннево-пізнавального інструментарію (когнітивний критерій); по-четверте, сформованістю здатності творчо самореалізуватись в умовах культурологічно-освітнього й професійного середовища (діяльнісно-операційний); по-п'яте, здатністю до рефлексії й саморозвитку, до оцінювання власних результатів культурологічної діяльності (рефлексивний критерій).

Інтегративну характеристику досліджуваного явища ми представляємо узгодженістю взаємозв'язаних структурних компонентів: культурологічна спрямованість (*розуміння і внутрішнє прийняття особистістю цілей і завдань професійної діяльності в культурологічній площині, а також зв'язаних із ними інтересів, переконань і поглядів*) відповідає емоційно-вольовому критерію (сформованість емоційно-вольової сфери як обов'язкового механізму в процесах сприйняття, спілкування, трансляції, відтворення особистістю культурних норм і принципів, видів мистецтв тощо); культурологічна готовність (*якість, яка виявляється позитивною самооцінкою себе як ініціативного суб'єкта культурологічної діяльності й усвідомленням мотиваційно-ціннісної місії культурологічного багажу в частині професійно-педагогічної діяльності*) – мотиваційно-ціннісний критерій (сукупність мотивів, зацікавлення, інтересу до оволодіння культурологічним інструментарієм і потреби в передачі здобутого досвіду на суб'єкт-суб'єктному рівні); культурологічна обізнаність (*сформованість знань про сутнісну, змістову характеристики культурологічної компетентності й механізми її актуалізації, поінформованість про зміст ціннісних професійних і культурологічних орієнтацій, знання про культуру у вузькому й широкому розумінні*) – когнітивний критерій (комплекс культурологічних знань, які є базовими для виконання культурологічних дій); культурологічна активність (*здатність реалізувати культурологічну компетентність у практично-діяльній площині педагогічної взаємодії*) – діяльнісно-операційний критерій (система культурологічних умінь і навичок реалізації професійного потенціалу на засадах загальнолюдських і загальнокультурних цінностей, які є базисом реалізації системи культурологічного інструментарію в практичній професійній сфері), культурологічна самодостатність (*здатність вивчати власну культурологічну спрямованість, готовність до реалізації культурологічного потенціалу, культурологічну активність із метою аналізу й оцінки*

вказаних вище елементів на засадах критичного осмислення в напрямі особистісного саморозвитку й самовдосконалення) регламентується рефлексивним критерієм (комплекс навичок психологічної культури особистості, вміння й готовність до критичного аналізу педагогічної діяльності культурологічного характеру на засадах самореалізації, самовизначення, самоактуалізації).

З метою визначення етапів формування культурологічної компетентності майбутнього вчителя початкової школи ми звернули увагу на положення про рівні сформованості педагогічних явищ, адже в основу поняття «рівень» покладено діалектичний характер процесу розвитку здатностей, що дає змогу вивчити предмет у поступових зрушеннях його ключових властивостей, зв'язків, змін, які відображають їх послідовність. Це положення свідчить про те, що виникнення нової системи як нового рівня відбувається на основі розрізнення компонентів явища початкового рівня, шляхом їх взаємодії на середньому рівні, заміною тієї чи тієї системи іншою і розвитком новоутвореної системи на більш високому рівні [2].

Знаходимо й наукові праці, де прояв культури вчителя визначається за чотирма рівнями. Так, В. Гриньова, розкриваючи проблему педагогічної культури майбутнього вчителя, обґрунтовує такі рівні: досконалий, базовий, достатній і елементарний [3]. О. Шурін визначає оптимальний, достатній первинний, елементарний рівні сформованості емпатійної культури майбутніх учителів початкової школи [4]. І. Анненкова обґрунтовує чотири рівні сформованості емоційної культури майбутніх учителів у процесі вивчення педагогічних дисциплін: високий, достатній, середній, низький [1].

Під час визначення етапів формування культурологічної компетентності ми спираємось на алгоритмічність, поступовість, системність, взаємозумовленість усіх компонентів культурологічної компетентності, специфіку функціонування кожного елемента в динамічних зрушеннях й особливість критеріально-показникових зв'язків досліджуваного феномена.

З огляду на зазначене вище можемо виділити такі етапи формування культурологічної компетентності майбутніх учителів початкової освіти: *етап мотиваційно-пізнавальний – формування культурологічної спрямованості; формування готовності й культурологічної обізнаності; діяльнісний – формування навичок культурологічної активності реалізації культурологічного інструментарію в культурологічно-спрямованій професійній діяльності, рефлексивно-результативний – формування культурологічної самодостатності.*

Таким чином, ми спрогнозували, що ефективне формування культурологічної компетентності майбутніх учителів початкової школи відбуватиметься в його динамічному зрушенні від *мотиваційно-піз-*

навального етапу (адаптивно-підготовчий рівень сформованості) через *діяльнісний етап* (репродуктивний рівень) до *рефлексивно-результативного етапу* (компетентнісно-продуктивний рівень).

Мета першого етапу мотиваційно-пізнавального етапу формування досліджуваного феномена – розвиток у майбутніх учителів позитивної мотивації до діяльності культурологічного характеру й ціннісно-мотиваційних механізмів оволодіння культурологічною компетентністю у процесі професійної підготовки, формування таких компонентів досліджуваного явища: *культурологічної спрямованості й культурологічної готовності.*

Реалізації мети цього етапу формування культурологічної компетентності підпорядковані такі *психолого-педагогічні умови*: забезпечення позитивного сприйняття й усвідомлення культурологічних і професійних цінностей у процесі культурологічного становлення в межах професійної підготовки; інтеграція змісту навчальних дисциплін професійної підготовки зі змістом компонентів культурологічної компетентності на засадах ціннісно-свідомого ставлення.

Впровадження першої умови передбачає формування *культурологічної спрямованості*, проявом якої є *емоційно-вольовий критерій* досліджуваного явища. Теоретичне осмислення базового компонента культурологічної компетентності й відповідного йому критерію ґрунтується на тому, що майбутні вчителі початкової школи потребують цілеспрямованого розвитку позитивного сприйняття й усвідомлення місця, ролі, сутності й змісту цієї здатності в системі професійної вправності.

Реалізація цієї психолого-педагогічної умови узгоджується культурологічно-орієнтованим *принципом: зумовленості формування культурологічної компетентності майбутніх учителів початкової школи у професійній підготовці особистісними й соціальними запитами.* Отже, процес забезпечення позитивного сприйняття й усвідомлення культурологічних і професійних цінностей у процесі культурологічного становлення майбутніх учителів початкової школи передбачає розв'язання таких *завдань*: підвищення активізації особистісного потенціалу культурологічної й професійної спрямованості особистості до саморозвитку й самореалізації; формування навичок емоційно-вольової регуляції у процесі навчальної діяльності культурологічного характеру; утвердження позитивної емоційної мотивованості студентів і стимулювання їхніх вольових зусиль у досягненні високих результатів у навчальній і позанавчальній діяльності культурологічного характеру; формування комплексу знань про культурологічну сутність професійної діяльності; розвиток свідомого сприйняття студентами процесу опанування культурологічною компетентністю як змоги зрозуміти суспільно значущий сенс профе-

сійної діяльності; стимулювання сприйняття професійного становлення й культурологічного розвитку як процесів, які прямо й зворотно залежать від емоцій, вольових зусиль, поведінки, діяльності, в тому числі, від характеру поглядів, міжособистісного спілкування, особистісних намірів тощо.

З метою стимулювання емоційно-вольової сфери особистості майбутнього вчителя початкової школи, що є рушійною силою розгортання всіх компонентів досліджуваної компетентності, визначені методи, які передбачають активізацію мистецького, культурологічного й педагогічного потенціалу майбутніх учителів, формування в них здатності до самоствердження, переживання успіху в роботі, відчуття задоволення від самореалізації професійних і творчих здобутків: інтегровані тренінги (рефлексивні, риторичні, мистецько-творчі); допінг-методики, що зорієнтовані на формування здатності зберігати спокій і впевненість відповідно до ситуацій, що виникають у процесі професійної діяльності (урок, відкрите заняття, музично-виховний захід тощо); методи й прийоми розвитку вмінь педагогічної самопрезентації (педагогічні портфоліо, презентації фрагментів педагогічної практики й творчих заходів, відпрацювання педагогічного стилю поведінки, специфічних прийомів художньо-педагогічного аналізу в діалоговому спілкуванні з учнями початкової школи під час активної і пасивної педагогічної практики тощо).

Реалізація другої психолого-педагогічної умови – *інтеграція змісту навчальних дисциплін професійної підготовки зі змістом компонентів культурологічної компетентності на засадах ціннісно-свідомого ставлення* – забезпечує створення оптимальних обставин у процесі формування культурологічної готовності як компонента культурологічної компетентності на засадах *принципу мотивованого культурологічно-інтегрованого навчання*.

Зазначене вище передбачає використання комплексу методичного забезпечення з метою ціннісно-свідомого формування культурологічної компетентності майбутніх учителів початкової школи шляхом підсилення наявних внутрішньо-предметних, міжпредметних, трансдисциплінарних зв'язків, узгодженості дій суб'єктів освітнього процесу, спрямованого на формування культурологічної готовності і на актуалізацію мотиваційно-ціннісної сфери особистості.

Упровадження цієї психолого-педагогічної умови передбачає виконання таких *завдань*: формування стійкої мотивації до обраної професії, потреби її здійснювати в культурологічному вимірі й інтересу до усвідомлення себе суб'єктом культурологічної діяльності; формування цілісного уявлення про культурологічну компетентність як інтегративну структурну систему; стимулювання інтересу до успіху в культуротворчій діяльності;

створення умов для системного й інтегрованого засвоєння культурологічних знань у синтезі з фаховими.

Метою добору й використання відповідних засобів, форм і методів є активізація й підсилення уже сформованих емоційно-позитивних потреб й інтересів і забезпечення їх логічного розгортання шляхом трансформації зовнішніх стимулів у внутрішні особистісно-ціннісні переконання в напрямі їх перетворення на стійкі прояви *культурологічної готовності* до розширення спектра *культурологічної обізнаності*. Системне впровадження методів інтегративного й інтерактивного характеру («професійні вітальні», «мистецькі вітальні» тощо) сприятиме розвитку культурологічної спрямованості й готовності майбутніх учителів до свідомого оволодіння комплексом культурологічних теоретичних знань і знань практичного характеру про їх реалізацію в активній площині в напрямі формування навичок культурологічної обізнаності й культурологічної активності.

Метою діяльнoго етапу формування культурологічної компетентності є розвиток у студентів культурологічних умінь і навичок реалізації культурологічного сформованого потенціалу (спрямованості, готовності), формування таких компонентів культурологічної компетентності: *культурологічної обізнаності й культурологічної активності*.

Досягненню означеної мети сприятиме реалізація відповідних психолого-педагогічних умов: системного опанування майбутніми вчителями культурологічними знаннями, вміннями й навичками; залучення майбутніх учителів початкової школи до активного оволодіння культурологічним досвідом реалізації культурологічних знань, умінь і навичок у суб'єкт-суб'єктному вимірі.

Реалізація третьої психолого-педагогічної умови базується на дотриманні *засадничого культурологічно-орієнтованого принципу: цілісності, неперервності й системності формування культурологічної компетентності*.

Отже, з метою цілісного й системного формування культурологічної компетентності майбутніх учителів початкової школи шляхом упровадження цієї психолого-педагогічної умови передбачає виконання комплексу *завдань*: формування знань про зміст гуманістично-ціннісних професійних і культурологічних орієнтацій; забезпечення умов для оволодіння системою культурологічних знань і базових технологій використання форм, методів, прийомів і засобів їх реалізації у продуктивній культурологічній комунікації різного характеру; опанування сукупністю знань, необхідних для формування в учнів початкової школи культурологічного досвіду в контексті змісту базових галузей початкової освіти; створення умов активізації прагнення студентів до свідомого пізнання, сприйняття, аналізу й узагальнення видів мистецтва

шляхом вивчення досвіду світової, європейської і вітчизняної культури; визначення об'єднуючої й інтегративної культурологічної сфери опанування професійною компетентністю як теоретико-практичного підґрунтя формування культурологічної компетентності студентів.

Такий комплекс завдань зумовлений необхідністю застосування у процесі професійної підготовки концептуального системного підходу щодо ефективного використання навчальної, позанавчальної, науково-дослідної, самостійної роботи й педагогічних практик з органічним включенням до їхнього змісту культурологічної проблематики: в цикл навчальних дисциплін, у завдання й напрями позанавчальної діяльності, в програми діяльності наукових і проблемних гуртків, у розширення спектра завдань для самостійного опрацювання студентами базового й додаткового обсягу дидактичного матеріалу, у корекції тематики виховних заходів тощо.

Застосування четвертої психолого-педагогічної умови – залучення до активного оволодіння культурологічним досвідом реалізації культурологічних знань і вмінь у суб'єкт-суб'єктному вимірі – забезпечується організаційно-педагогічним супроводом колективної творчої діяльності інтегрованого характеру в полі музичного, образотворчого, театрального, декоративно-прикладного мистецтва, яка є домінуючою на цьому етапі дослідження. З метою фокусування реалізації культурологічних компонентів (спрямованості, готовності, обізнаності) майбутніх учителів початкової школи в інтерактивній площині визначені методи творчо-активізаційного характеру (мистецьке портфоліо, інтерактивні навчальні ігри, публічні презентації, самостійна розробка сценаріїв концертних, виставкових проєктів і їх реалізація в презентаційній формі; інтерактивні дискусії (аналіз і коментування мистецьких образів і творів); проєктна діяльність шляхом залучення студентів до організації й участі в культурологічних заходах тощо. У контексті формування культурологічної компетентності на засадах інтеграції компонентів нижчого порядку (культурологічної спрямованості, культурологічної готовності, культурологічної обізнаності й культурологічної активності) визначено використання комплексу методів, які відповідають розумовому і психологічному розвитку учнів початкової школи в межах мистецької освітньої галузі: художньо-педагогічні інтерпретації мистецьких творів; комунікативний тренінг; аналіз музичних, малярських, декоративно-прикладних творів і вразків ораторського мистецтва тощо.

Завершальний етап формування культурологічної компетентності майбутніх учителів початкової школи передбачає реалізацію *мети рефлексивно-результативного етапу* формування здатності здійснювати рефлексію, а також взаємо-

й самооцінювання культурологічної компетентності, включення студентів до самостійної активної культурологічної діяльності, формування культурологічної самодостатності.

Провідною психолого-педагогічною умовою на цьому етапі є *забезпечення рефлексивної активності у напрямі самовдосконалення в контексті культурологічної компетентності*, яка сприяє досягненню означеної мети шляхом створення відповідних обставин формування культурологічної самодостатності майбутніх учителів початкової школи, спираючись на *принцип рефлексивної спрямованості культурологічної компетентності*. Цей принцип дає змогу зосередити організацію професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи на активному розвитку у студентів здатності до самоаналізу, контролю й адекватної оцінки рівня своєї культурологічної компетентності, систематичного усвідомлення власних культурологічних дій, що сприяє саморегуляції навчальної діяльності майбутніх педагогів і слугує дієвим фактором оптимізації процесу формування педагогічного явища на компетентнісно-продуктивному рівні.

Розвитку рефлексивної активності студентів у напрямі формування культурологічної самодостатності в контексті культурологічної компетентності сприяє актуалізація у практичній площині таких позицій: усвідомлення студентами повноцінно-самодостатніми суб'єктами культурологічної діяльності; зацікавленість у самооцінюванні, самоаналізі, самокореляції культурологічних дій; стійка потреба в самостійному здійсненні добору культурологічного матеріалу й розв'язанні культурологічних завдань; здатність вивчати передовий педагогічний досвід і трансформувати його у власній культурологічній діяльності; стійке прагнення до самовдосконалення, здатності самостійно визначати рівень власної культурологічної компетентності; стимулювання потреби виявляти рівень і зміст культурологічного потенціалу в суб'єктів культурологічного впливу (учнів початкової школи); послідовні рефлексивні дії і творчий підхід до розв'язання проблем культурологічного характеру.

Для реалізації зазначених завдань доцільно використовувати методи, засоби і форми навчання рефлексивного характеру: метод написання саморецензій, метод тренінгів латерального (нестандартного) мислення; метод стратегічного самовдосконалення (складання щорічних планів із власного культурологічного розвитку в межах професійної підготовки); метод проблемно-рефлексивного діалогу й полілогу, рефлексивно-ділова гра, а також метод позиційної дискусії. Ці методи забезпечують активізацію в майбутніх учителів початкової школи здатності до оцінювання власної діяльності, наявних знань,

умінь і навичок, а також актуалізацію і розвиток здатності студентів до самоконтролю й самооцінювання в різних видах діяльності. Загалом методичний інструментарій рефлексивного характеру спрямовується: на активізацію аналітичних дій студентів щодо культурологічної спрямованості, готовності, обізнаності й активності; стабілізацію поточних результатів самостійної роботи з розширення власного культурологічного інструментарію, самозбагачення спектру культурологічних, мистецьких і методичних засобів, прийомів реалізації культурологічної компетентності в роботі з учнями початкових класів.

Висновки. Таким чином, запропонована програма поетапного формування культурологічної компетентності майбутніх учителів початкової школи відображає системне впровадження в освітній процес спеціально дібраних форм, методів, засобів і прийомів під час опанування дисциплін загальногуманітарного, професійно-практичного й вибіркового (дисципліни самостійного вибору ЗВО й студентів) блоків навчальних предметів, які забезпечують цілісність процесу професійної підготовки в культурологічному вимірі за такими напрямками: навчальної, позанавчальної, науково-

дослідної, самостійної діяльності й під час проходження педагогічних практик.

Варто зауважити, що ефективність реалізації низки рекомендованих заходів щодо формування культурологічної компетентності майбутніх учителів початкової школи забезпечується застосуванням комплексу психолого-педагогічних умов, які регламентуються відповідними культурологічно орієнтованими принципами.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Анненкова І. Критерії сформованості саморегулюючого компонента емоційної культури вчителя. *Вісник Львівського університету. Серія Педагогіка*. 2005. Вип. 19. Ч. 2. С. 183–190.
2. Афанасьєв В.В. Педагогические технологии управления учебно-познавательной деятельностью студентов в высшей профессиональной школе : автореф. дис. ... докт. пед. наук. Москва, 2003. 48 с.
3. Гриньова В.М. Формування педагогічної культури майбутнього вчителя: теоретичний та методичний аспекти : дис. ... докт. пед. наук. Київ. 2000. 416 с.
4. Шурин О.І. Формування емпатійної культури майбутніх учителів початкових класів у фаховій підготовці : автореф. дис. ... канд. пед. наук. Житомир. держ. ун-т ім. І. Франка. Житомир, 2014. 20 с.